

Länsstyrelsen
Västerbotten

Kulturhistoriska värdebeskrivningar över kyrkomiljöerna i Västerbottens län

Snöans kapell, Umeå kommun, Västerbottens län

Kapellmiljön

Kapellet är beläget på Snöan, huvudön i en skärgård av små öar och kobbar utanför Järnshalvön och Hörnefors, ca 30 km söder om Umeå. Kapellet ligger på öns sydöstra sida, även kallad Österskatan. Intill kapellplatsen låg på 1500-talet en hamn och öns första fiskeläge. Dess kvarvarande fiskebodas, som stod söder och väster om kapellet brann ned 1912. Övrig bebyggelse är idag från tidigt 1900-tal och ligger på Västerskatan, på öns västra sida. Den består av ett femtontal fiskestugor och förråd som numera är fritidshus.

Kapellet ligger ensamt på ett klapperstensfält och inramas av en låg kallmurad bogårdsmur. Begravningsplats saknas. I närmiljön finns både skogbeväxt stenig mark och öppen och starkt kulturpåverkad mark, med bland annat åtta labyrinter och åtta kompassrosor, en gistvall och ett stort antal tomtningar (hyddgrunder).

Ön benämndes Snödan på äldre kartor vilket betyder kal, och det talar för att ön tidigare varit ännu kargare än idag. Fram till 1940-talet höll sig öns fiskare med getter och kor. Detta tros ha bidragit till att Snöan fortfarande är relativt öppen och präglad av hedar. Snöan är klassad som en kulturmiljö av riksintresse (AC 4), p.g.a. alla skärgårds-anknutna fornlämningar och kapellet. Hela ögruppen är också naturreservat.

Kapellet

Kapellet är en enkel timrad byggnad, sannolikt uppförd under sent 1700-tal av fiskerbönder från den närmaste kusttrakten. Kapellet uppfördes i öst-västlig riktning på en rektangulär naturstensgrund. Byggnaden täcks av ett sadeltak med åsar och kort taksprång. Från början ska taket ha varit täckt med näver och takved. Nuvarande tak består av tryckimpregnerade brädor. I väster finns ett lägre öppet vindfång med sadeltak som även det är täckt med tryckimpregnerade bräder. Samtliga takytor är svarta (enligt uppgift behandlade med Hagmans takmassa). Fasaden är klädd med stående panel med breda locklister och knutarna är inklädda med bräder. Fönstren, ett mot söder och ett mot öster, är indelade i vardera sex rutor. Brädfodringen är målad med röd slamfärg och fönster, foder och vindskivor är vitmålade. Takröstena mot öst och väst kröns av vita träkors. På vindfånget sitter en flaggstång.

Exteriört har kapellet genomgått en del ändringar sedan byggnadstiden. En bräda med ett runt urtag över entrén i vindfånget tyder på att kapellet ursprungligen haft en flaggstång mot västra gaveln. Detta styrks av en teckning av Johan Eriksson från 1910, som visar att kapellet då både hade flaggstång och kors på nocken. Vindfånget, som troligen tillkom under tidigt 1800-tal, har inskriptioner från 1819 och framåt. År 1923 lades ett spåntak och kapellet fick nya fönsterrutor. En större renovering genomfördes

1934, när spåntaket byttes mot masoniteplattor, fasaderna fick ny panel (delar av den är kvar, särskilt på norra fasaden) och nya fönsterfoder. Förmodligen återställde man utförandet med träkors på taket och flaggstång ovan entrén till vindfånget vid denna tid, även om flaggstången fick en annan placering än den historiskt har haft. År 1971 utsattes kapellet för vandalisering, flaggstången brändes och en fönsterruta krossades, varefter delarna återställdes. Masonitetaket byttes ut mot impregnerade bräder i två lager 1965. Underhållsarbeten skedde 1990, efter förslag av Rolf Sixtensson. Det sydöstra hörnet pallades upp med sten och södra fönstret byttes. Panelen lagades, locklisterna byttes helt på östra sidan, hälften på södra sidan och vissa på norra sidan. Sedan målades fasaderna om med falurödfärg och fönsterfodren med vit linoljefärg. År 2009 nytillverkades takkorsen.

Ingång sker genom det öppna vindfånget i väster. Vindfångsväggarna är obehandlade brädväggar som genom åren försetts med namn och årtal. Dörren, en rödfärgad enkeldörr av stående slätspont och långa smidda gångjärn, är sannolikt ursprunglig. Kappellets innerväggar är av bilat obehandlat timmer och har även de mycket inristade eller skrivna inskriptioner från olika tider. Innertaket är öppet med fem längsgående runda åsar, som bär upp det obehandlade taket av tryckimpregnerade brädor. Golvet består av breda kilsågade brädor, lagda i längdriktningen förutom tre stycken mot öster som är tvärgående. Golvet är endast såpskurat. Runt fönster och dörrar sitter släta vitmålade foder.

Kapellet har en mycket enkel inredning. Bänkarna är obehandlade och har rektangulära gavlar med avfasad kant mot öster. Sitt- och ryggytor består av plankor och de är fästa i golvstockar. Predikstolen i nordöstra hörnet har en halvrund bröstning med obehandlade bräder, spikade omlott, och enkel trappa med tre steg. Nuvarande predikstol skall vara en kopia av originalet. Altarbordet som är gråvitmålat har fyra ben, tvärslår och en halvrund bordskiva med inristade namn och årtal. Ovanför altaret och korfönstret hänger en altartavla med en tryckt eller tecknad korsfästelsescen. Den skänktes av handlande Löfroth och hans hustru i Umeå. Till höger om den sitter en kopia av teckningen från 1910 som avbildar det gamla fiskeläget. Till vänster finns kappellets psalmnummertavla, en rektangulär svart tavla med profilerad ram i mintgrönt. Över altartavlan hänger en gulmålad sol av trä och över ingången en mindre strålsol i gråbrun ton.

Invändigt har kapellet inte genomgått andra förändringar än att predikstolen och bänkarna samt flaggstången nytillverkats 1971, efter att kapellet vandaliserats och inredning bränts upp. Rekonstruktionen gjordes i samråd med landsantikvarie Per-Uno Ågren och arkitekt Olle Burman. Under 1980-talet tillkom den gulmålade strålsolen över altartavlan. Samtidigt hängdes den befintliga åttauddiga solen över ingångsdörren. Smärre golvlagningar gjordes 1990.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Snöans kapell är en värdefull representant för det månghundraåriga kapellbyggandet efter Norrlandskusten. Det enkla kapellet skall ha uppförts av fiskebönder ifrån den närmaste kusttrakten. Det praktiska behovet och fiskarbefolkningens säsongsbundenhet har styrt gestaltandet. Det finns ingenting som motsäger att kapellet uppfördes under 1790-talet, vilket styrks av inskriptioner från 1819 och 1822. Platsens användande är dock äldre än så och skall ha brukats av Gävlefiskare under tidigare århundraden. Ett

äldre kapell kan därför ha funnits på platsen tidigare. Enligt hembygdsforskaren Konrad Olsson, Ällön, Skagsudde (1959), skall Gävlefiskarnas fiskeområde ha flyttats mot söder till Skagshamn och Skeppsmaln. Olsson påstod att det gamla kapellet togs ner och flottades till Skeppsmaln.

Byggnaden har genomgått vissa förändringar i samband med upprustningar, då delar och material bytts ut. Byggnaden bevarar dock fortfarande sin ursprungliga volym, stomme och det för fiskekapell längs norrlandskusten karaktäristiska enkla utförandet. Exteriörens förändringar rör främst taktäckningen som har bytts minst fyra gånger; takved, stickspån (troligen 1923), masonite (troligen 1934) och slutligen brädtak (1965). De krönande träkorsen på taket samt flaggstången vid vindfångets gavel har viss historisk anknytning, men de nuvarande är utbytta under senare tid. Bräddörren, som har inskriptioner från 1819, bedöms vara från byggnadstiden.

Interiören är i stort sett oförändrad med sina synliga stockvarv, inskriptioner och taksparrar. Delar av inredning och inventarier är däremot inte i original, vilket minskar det kulturhistoriska värdet. Detsamma gör takets tryckimpregnerade bräder, som inverkar klart negativt för den i övrigt ålderdomliga karaktären. Förutom det gör de väl utförda rekonstruktionerna efter vandaliseringen 1971 att upplevelsen av en äldre gudstjänstlokal fortfarande är relativt stor.

Stilmässigt har kapellet sina främsta paralleller i länet med Pite-Rönnskärs kapell (interiört), och det flyttade och återuppförda kapellet från Gräsviken som numera står på hembygdsområdet i Bureå. Vad som gör kapellet speciellt är det utskjutande vindfånget i väster. Ett sådant hade också det år 1799 uppförda (eller återuppförda?) Skeppsmalns kapell i Ångermanland. Hur gammal bogårdsmuren kring kapellet är finns inga uppgifter om, men liknande låga inhägnader förekommer i Ångermanland, Hälsingland och även på den s.k. Öskärskyrkogården på Holmön. Tyvärr brann fiskeläget kring kapellet ned 1912, vilket gör att kapellet blivit isolerat. I svunnen tid har det omgetts av en liknande miljö som på Pite-Rönnskär, samt andra kapellplatser söderut. Kapellens kulturhistoriska värde stärks dock av att ett flertal fornlämningstyper som vanligen förknippas med norrländska kustmiljöer finns på ön.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkomiljön och byggnaderna

- Snöans kapell är en viktig representant för norrlandskustens enkla fiskarkapell. Det ligger inom en natur- och kulturmiljö med höga värden och till kapellet finns minnen och berättelser knutna som återger dess funktion i samband med fisket, och hur livet levdes på Snöan förr.
- Kapellet har byggnadshistoriska värden, genom att den timrade rektangulära huskroppen och dörren är intakt från byggnadstiden 1864. Vindfånget med konstruktion uppbyggd av rotknän tillkom tidigt och bidrar mycket till byggnadens karaktär.
- Av de lösa inventarierna är altartavlan från 1882 och altarbordet värdefullast ur kulturhistoriskt synpunkt.

- Det såpskurade brädgolvet, den enkla bänkinredningen och spartanska karaktären är särskilt viktiga för upplevelsen av att kapellet byggts av fiskarbönder och har 200-åriga anor.

Litteratur- och källförteckning

Flodin, Barbro. *Kyrkobyggnader 1760–1860. Del 3. Övre Norrland*. Stockholm 1991.

Hellman, Bo. *Skeppsmalns fiskeläge – en gammal gävlebohamn*. Örnsköldsvik 1979.

Inventering av Snöan avseende fornlämningar och byggnader, Västerbottens museum 2008. Dnr 531/08.

Löfgren K och Ottosson, A-L. ”Snöan – ett fiskeskär från medeltid till nutid.” I: *Västerbotten*, nr 2, 1983.

Vård- och underhållsplanen för Snöans kapell. Västerbottens museum 2004.

Inventeringsdatum: 2011-07-31

Ansvar karaktäristik och bedömning: Annika Lindberg, Historiska Hus AB och Andreas Grahn, Länsstyrelsen Västerbotten. Texten fastställd i feb 2012.

Rapport: Annika Lindberg

Snöans kapell, Umeå kommun, Västerbottens län

Ön Snöan ligger cirka 5 mil söder om Umeå, samt ca 6 km öster om Kråken, som är närmaste by på fastlandet. Snöan är den stora ön mitt i bildens högra kant. Kartbild från Länsstyrelsens webbgis.

Kapellet ligger på den sydöstra delen av Snöan som heter Österskatan. Vid udden på öns västra sida, Västerskatan, finns äldre fiskebebyggelse som numera används för fritidsändamål. Ortofoto från Länsstyrelsens webbgis.

Fasad mot väster

Fasad mot öster och kyrkotomten med antydd bogårdsmur

Fasad mot norr

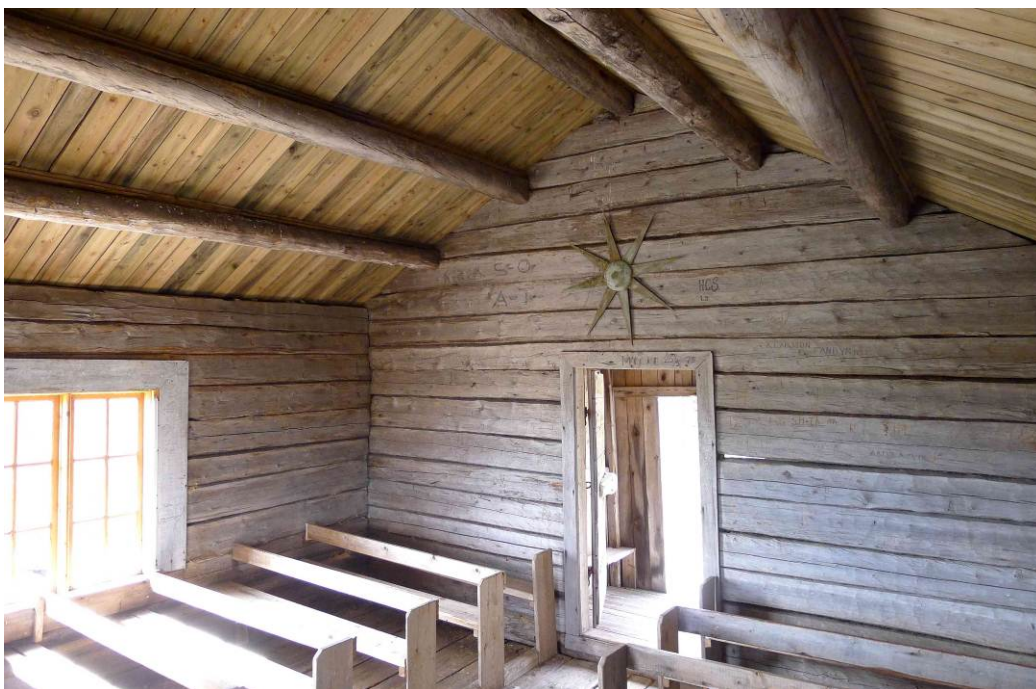

Fasad mot söder

Snöans kapell, Umeå kommun, Västerbottens län

Interiör mot öster. Ovan korfönstret hänger altartavlan från 1882 och en sentida strålsol. Psalmnummertavlan är en griffeltavla med ram. Tavlan till höger är från 1910 och föreställer kapellet och fiskestugorna som låg i havsviken sydväst om kapellet.

Ovanför dörren mot väster sitter en äldre åttauddig stjärna som tidigare hängt ovanför altarmålningen. Kapellet upplevs enkelt och genuint. Ryggåstakets tryckimpregnerade bräder inverkar dock klart negativt för karaktären och rummets kulturhistoriska värde.

Snöans kapell, Umeå kommun, Västerbottens län

Predikstolen

Psalmnummertavlan

Altartavlan från 1882

Altarbordet

Bordsskivan med inristningar.

Den väggfasta bänkinredningen.

Interiören sedd från predikstolen.

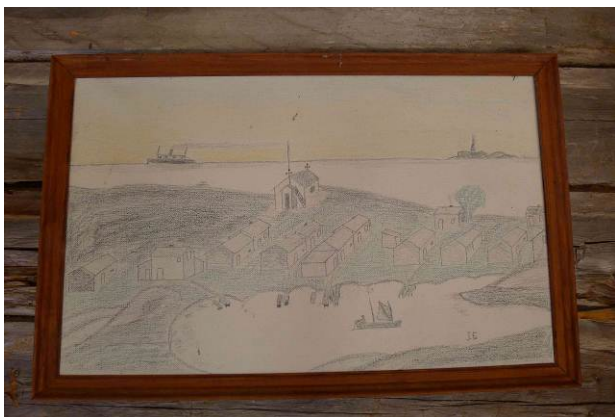

*Korfönstret med sexrutiga
fönsterbågar och fina profiler.*

Snöans kapell, Umeå kommun, Västerbottens län

De orörda väggarna tillsammans med det såpskurade originalgolvet är mycket betydelsebärande för förståelsen för de enkla förhållanden som rådde kring sekelsiktet 1800 när byggnaden användes som fiskekapell.

Teckning över Snöans tidigare fiskeläge utförd av Johan Eriksson år 1910. 1912 brann fiskebebyggelsen ned. Kapellet, som är beläget på klapperstensfältets högsta punkt, ligger ensamt kvar.

Kapellets dörr har varit målad med röd slamfärg.

Stocklås och ålderdomliga smiden.

Till vindfångets uppbyggnad har bl.a. rotknän använts.